

Avoimen julkaisemisen kotimainen rahoitusmalli tarvitsee kestävän ratkaisun

”Suomalaiset tiedekustantajat haluavat julkais-ta avoimesti, kunhan työlle vain luodaan kestävä rahoitusmalli,” sanovat Suomen tiedekustanta-jien liiton hallitus ja pääsihteeri. Nykyinen hajanainen tilanne on kestävätkön. Sen tilalle tarvitaan selvä, pitkäjänteinen kokonaisuus, joka tuotetaan yhdessä.

Avoin julkaiseminen puhuttaa Suomessakin. Syys-kuun 2018 alun jälkeen keskustelu on ollut erityi-sen vilkasta Euroopan komission ja Science Eu-ropan julkaistua Plan S:n (Plan S 2018). Tämän kymmenen periaatteen julistuksen tavoite on saat-taa julkisten kansallisten ja eurooppalaisten tut-kimusrahoittajien tuella tuotetut tiedejulkaisut avoimesti kaikkien saataville vuoden 2020 alus-ta alkaen.

Tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus on hieno tavoite. Avoimuus hyödyttää paitsi tiedeyhteisöä myös yhteiskuntaa koko maailmassa.

Siksi Suomessakin on jo sitouduttu Plan S:n periaatteisiin (Maijala 2018; Suomen Akatemia 2018). On myös mietitty rahoituksen vaihtoehto-ja (Kotilava 2015), saatu aikaan toimenpideohjelma suosituksineen (Avoimen tieteen... 2018) ja osoi-tettu avoimen tieteen kokonaisuuden koordinoi-titehtävä Tieteellisten seurain valtuuskunnalle.

Toistaiseksi näyttää kuitenkin siltä, että koti-maisille tiedekustantajille avoin julkaiseminen ai-heuttaa vaikeuksia. Vaikeudet voidaan kuitenkin voittaa yhteistyöllä ja lisäarvoa saavuttaen.

Voittoa tavoittelematonta toimintaa

Lisääntyvän avoimen julkaisemisen seuraukset voivat olla rajuja. Ravistuksia on toivottu erityises-ti suurille kansainvälisille tiedekustantajille, jotka

tahkoavat voittoa tutkijoiden työn tuloksilla. Kun puhutaan siitä, että tutkimusjulkaisut täytyisi va-pauttaa maksumuurien takaa, viitataan juuri kau-pallisten kansainvälisten tiedekustantajien asetta-miin rajoituksiin.

Kotimaiset tiedekustantajat ja niiden asema ja arvo unohdetaan usein tässä keskustelussa. Koti-maiset tiedekustantajat poikkeavat kansainvälisistä olennaisilla tavoilla: ne ovat pieniä eivätkä tavoite-le voittoa. Niiden tavoite on julkaisujen kulujen kattaminen ja tieteellisen julkaisutoiminnan jatka-minen ja kehittäminen. Toiminnan johtoajatus on välittää tutkimustietoa mahdollisimman laajalle ja palvella näin tiedettä, yhteiskuntaa ja kansalaisia.

Valtaosa alan kotimaisista toimijoista on tie-teellisiä seuroja, joiden resurssit ovat hyvin rajalli-set, ja suurimmatkin tiedekirjojen kustantajat ovat pieniä jopa verrattuna kotimaisiin yleiskustanta-moihin. Kotimaiset toimijat ovat pitäneet hintan-sa kohtuullisina, toisin kuin suuret kansainväliset tiedekustantajat.

Toimintaedellytykset ovat mullistuneet

Avoimen julkaisemisen ongelma on, että nykyi-nen tapa rahoittaa julkaiseminen myyntituotoilla ei enää toimi. Julkaisun tuottamisesta syntyy ku-luja myös avoimessa julkaisemisessa, mutta tulot katoavat. Tämä on kestävätkön.

Avoin julkaiseminen ei ole ilmaista. Laadukas tiedekustantaminen maksaa. Mikäli uutta rahoit-usmallia menetettyjen myyntitulojen tilalle ei saada aikaan, kotimaisen tiedekustantamisen ta-loudelliset edellytykset katoavat ja laatu kärsii.

Tieteellisten seurojen tapauksessa toimintaym-päristön muutos on johtanut jäsenmaksujen hiipu-miseen ja julkaisujen myyntitulojen vähenemiseen. Tieteelliset lehdet tehdäänkin pääosin talkootyönä, jopa kokonaan ilman korvausta työn tekijöille.

Myös kirjankustantajien toimintaedellytykset ovat heikentyneet voimakkaasti. Tiedekirjojen ku-lujen kattaminen julkaisujen myynnillä on yhä vai-keampaa, eli markkinaehtoinen malli ei toimi koti-maisissa tiedekirjoissakaan. Osa kustantajista toimii täysin ilman julkista rahoitusta, mikä alkaa olla kestävätkön jo ilman avoimen julkaisemisen luomia paineitaakin.

Tarvitaan siis ratkaisuja, jotka parantavat mahdollisuuksia tuottaa suomalaisia tiedejulkaisuja ja julkaista niitä avoimesti.

Kuin julkinen palvelu

Tiedekustantajat tekevät paljon työtä tutkijoiden työn laadun varmistamiseksi ja jalostamiseksi toimitustyön avulla. Tiedekustantamisen kulut syntyvät tekstin käsittelyyn menevästä työstä, johon kuuluu muun muassa vertaisarvioinnin järjestäminen, tekstin editointi ja kielenhuolto, taitto sekä kuvituksen ja hakemiston laatiminen. Painotyö on vain pieni osa kokonaiskustannuksista.

Tiedekustantajat hoitavat myös jakelun ja pannotavat tiedotukseen, viestintään ja julkaisun löydettävyyteen. Sähköisessä julkaisemisessa painokulut katoavat, mutta kaikki edellä mainitut toimitustyön ja viestinnän perustehtävät pysyvät. Lisäksi sähköisessä julkaisussa maksavat julkaiseminen avoimella alustalla ja alustan ylläpito, DOI-rekisteröinti, metadata, indeksointi, metriikka ja muut löydettävyyttä edistävät toimenpiteet.

Uusia kuluja syntyy myös sähköisen julkaisu-alustan mahdollistamista rikastetuista sisällöistä, esimerkiksi ääni- ja videoklipoista, koska ne vaativat lisätyötä toimittajilta. Näitä sisältöjä tarvitaan, jos sähköisen julkaisemisen mahdollisuuksia halutaan hyödyntää laajemmin kuin tuottamalla täysin painetun julkaisun kaltaista aineistoa.

Markkinapohjaisessa mallissa edellä mainitut kustannustoiminnan menot katetaan myynnillä. Kysymys kuuluukin: Miten toiminta rahoitetaan, jos kustantaja maksaa tuotteen kulut ja laittaa sen avoimesti saataville? Jos kustantajien halutaan toimivan julkisen palvelun tavoin, eikö toiminnalle olisi osoitettava julkista rahoitusta?

Maksakaamme avoimuudesta

Suomalaiset tiedekustantajat haluavat julkaista avoimesti, kunhan työlle luodaan kestävä rahoitusmalli. Sen avulla avoin julkaiseminen voi korvata vanhentuneen nykykäytännön.

Rahoitusta ei voi jättää osaksi yliopistokirjastojen hupenevia määrärahoja, yksittäisten tutkijoiden ja tutkimusprojektien vastuulle tai kirjoittaja- tai julkaisumaksujen varaan. Monia tutkijoita tyrmistyttää se, että heitä vaaditaan julkaisemaan avoimesti mutta tehtävän toteuttamiseen ei anne-

ta rahaa, keinoja eikä käytännön ohjeita.

Tutkijoiden mahdollisuudet julkaista avoimesti eivät ole tasavertaiset: osa työskentelee projekteissa, joissa on julkaisemiseen varattua rahoitusta, mutta suurella osalla tällaista rahoitusta ei ole. Henkilökohtaisissa apurahoissa ei useinkaan ole erikseen julkaisemiseen varattua osuutta. Joissakin tapauksissa tutkijan yliopisto on maksanut julkaisemisen kustannukset, mutta tällaistakaan mahdollisuutta ei kaikilla ole.

Yksi ratkaisu olisi, että kustantaja saisi rahoituksen julkaisun tekemiseen, mikäli julkaiseminen olisi avointa. Näin sekä kustantaja että tutkija-kirjoittaja voisivat paremmin keskittyä osaamisensa ydinalueisiin ja niukoilla resursseilla saataisiin tehokkaimmin parasta mahdollista laatua.

Tämä selkeyttäisi nykyistä tilannetta, jossa käytännöt ovat kirjavia ja sisällöntuottajien kannalta epätasa-arvoisia eikä avoimeen julkaisemiseen ole korvamerkittyä rahoitusta. Määräaikainen projektirahoitus ei tue sitä jatkuvaa, pitkäjänteistä työtä, jota avoimeen julkaisemiseen siirtymisen aiheuttamat muutokset ja laadun ylläpitäminen vaativat.

Rahoituksen saamisen edellytyksenä olisivat tiedekustantajien laatukriteerit. Yksi välttämättömyys on kunnollinen vertaisarviointi. Näin tutkijan saama rahoitus ei voi määrätä hänen asemaansa julkaisumarkkinoilla. Vertaisarviointitunnuksen kaltaiset kriteerit soveltuvat myös avoimen julkaisemiseen rahoitusmalliin (ks. Julkaisufoorumi 2019).

Uuden mallin laatimisessa on syytä kuunnella kustantajien, tiedelehtien ja -kirjojen toimittajien ja tutkijoiden näkemyksiä. Laaja perusta varmistaa, että osallisten näkemyksiä kuunnellaan, tieto kulkee ja taakka jaetaan.

Kannattava sijoitus

Kestävän rahoitusmallin ripeä luominen kannattaa, koska kotimainen tiedekustantaminen palvelee kansallista etua monin tavoin:

Kotimaiset tiedejulkaisut varmistavat, että luotettavaa tietoa saa myös paikallisesti ja kansallisesti merkittävistä aiheista sen sijaan, että tutkimukset kirjoitetaan vain kansainvälistä tutkijakeskustelua palvelevasta näkökulmasta ja kansainvälisesti merkittävistä kysymyksistä.

Kotimaisissa tiedejulkaisuissa keskustellaan kriittisesti ja analyttisesti yhteiskunnassa ajankohtaisista aiheista, tiedontuotannosta ja sen tuoksista, esimerkiksi tiede- ja tietokirjallisuudesta. Tämä keskustelu on osa tieteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta, yhteiskunnan eri toimijoiden välistä julkista vuorovaikutusta ja kansallista kulttuuria.

Kotimaiset tiedejulkaisut myös toteuttavat veronmaksaja-kansalaisten oikeutta saada tietoa heidän kustannuksellaan tutkituista asioista. Tämä kansalaisten pääsy heitä kiinnostavaan tutkimustietoon on osa tieteen julkisen rahoituksen yhteiskunnallista perustetta. Kotikielisten julkaisujen toimittajat ja kustantajat kehittävät kielten sanastoa ja tyyliä.

Tutkimusmaailmassa kotimaiset tiedejulkaisut helpottavat perehtymistä kansainvälisiin virtauksiin ja niiden hyödyntämistä. Abstraktit ideat konkretisoituvat, kun niitä sovelletaan tutusta ympäristöstä poimittuihin esimerkkeihin. Näin ne tukevat tieteellistä opetustyötä ja opiskelijoiden ajattelun kehittymistä.

Kotimaiset tiedejulkaisut ovat myös merkittäviä nuorten tutkija-kirjoittajien koulutuskanavia, jotka valmistavat kansainvälisiin koitoksiin.

Suomalaisen tiedekustantamisen kentän pienuus on myös mahdollistanut hallittuja koulutusyhteistyö- ja muita kokeiluja. Ne ovat herättäneet kansainvälistä kiinnostusta ja edistäneet vuorovaikutusta kotimaista taitotietoutta vahvistaen.

Kotimaisen tiedejulkaisemisen tuottaman lisäarvon nykyistä voimallisempi hyödyntäminen olisi

merkittävä tiedepoliittinen ratkaisu. Sitä kelpaisi esitellä myös maailman muilla pienillä kielialueilla; avoimuudesta tiedekustantajille koituvat vaikeudet eivät koske vain Suomea (ks. esim. Knowledge Exchange 2017 ja 2018, erityisesti s. 11–16).

Pitkällä tähtäimellä lisäarvon tehokkaampi hyödyntäminen parantaisi suomalaisen tieteen yleistä kilpailukykyä sen laatua vahvistaen.

Lähteet

- Avoimen tieteen ja datan toimenpideohjelma (2018). Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI. <http://www.unifi.fi/toiminta/hankkeet/avoin-tiede/>
- Julkaisufoorumi (2019). <http://www.julkaisufoorumi.fi/>
- Knowledge Exchange (2017). Landscape Study on OA and Monographs. http://repository.jisc.ac.uk/6693/1/Landscape_study_on_OA_and_Monographs_Oct_2017_KE.pdf
- Knowledge Exchange (2018). Knowledge Exchange Survey on Open Access Monographs. http://repository.jisc.ac.uk/7101/1/Knowledge_Exchange_survey_on_open_access_monographs_October_2018.pdf
- Kotilava = Kotimaiset tieteelliset lehdet avoimiksi ja vaikuttamaan (2015). <http://www.kotilava.fi/>
- Maijala, Riitta (2018). PLAN S – eurooppalaisten rahoittajien yhteistyöllä avoin julkaiseminen valtavirraksi. Blogi 4.9.2018. <https://www.aka.fi/fi/akatemia/media/blogi2/2018/plan-s--eurooppalaisten-rahoittajien-yhteistyolla-avoin-julkaiseminen-valtavirraksitoimialoista-ja-paneelien-tutkimusaloista/>
- Plan S. Making full and immediate Open Access a reality (2018). <https://www.coalition-s.org/>
- Science Europe (2019). Luettu 7.1.2019. <https://www.scienceeurope.org/>
- Suomen Akatemia osallistuu Plan S:n toimintaan (2018). Suomen Akatemian tiedote 24.9.2018. <https://www.aka.fi/fi/akatemia/media/Tiedotteet/2018/suomen-akatemia-kannattaa-plan-s--aloitetta/>

LEENA KAAKINEN JA PAULIINA RAENTO

Kaakinen on Suomen tiedekustantajien liiton puheenjohtaja ja Raento sen pääsihteeri.